

6 – ΙΔΕΕΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ – 6

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ

ΠΛΑΤΩΝ ΤΗΝΙΟΣ

ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ
ΜΙΑ ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Πρόλογος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΠΡΑΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη, σύμφωνα με τον Ν. 2121/1993 και τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975).

Το βιβλίο τυπώθηκε σε χαρτί
Ελεγχόμενης Καλλιέργειας Δέντρων (fsc)

1η έκδοση: Σεπτέμβριος 2010

Πλάτων Τήνιος, *Ασφαλιστικό – Μια μέθοδος ανάγνωσης*

© 2010, Εκδόσεις Κριτική ΑΕ

Εκδόσεις Κριτική
Κεντρική διάθεση: Γκυλιφόρδου 3, 104 34 Αθήνα,
τηλ.: 210 82 11 470
e-mail: biblia@kritiki.gr
www.kritiki.gr

ISBN 978-960-218-673-2

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Κατάλογος Πινάκων – Διαγραμμάτων – Σχημάτων</i>	15
<i>Ευχαριστίες</i>	23
<i>Πρόλογος</i>	27
<i>Εισαγωγή – Το βιβλίο με μια ματιά</i>	39

ΜΕΡΟΣ Α'

Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΙΑ ΜΕΘΟΔΟ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Κεφάλαιο 1: <i>Μια δεκάδα παράδοξα ζητούν μέθοδο ανάγνωσης</i>	69
1.1 Ασφαλιστικές αντιφάσεις και παράδοξα	70
1.2 Ο πυρήνας του προβλήματος, η αναβλητικό- τητα και ανάγκη μιας μεθόδου ανάγνωσης	79
1.3 Ο ρόλος και το περίγραμμα του βιβλίου	84
<i>Σημειώσεις</i>	87

ΜΕΡΟΣ Β'

ΜΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΑΝΑΛΥΣΗΣ – ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΜΕ ΛΟΓΙΑ

Κεφάλαιο 2: <i>Περίγραμμα του επιχειρήματος για καθοριστική επίλυση</i>	93
<i>Σημειώσεις</i>	97

Κεφάλαιο 3: <i>Αλληλεγγύη των γενεών: Ένα κατά βάση απλό πρόβλημα</i>	99
3.1 Η βάση του προβλήματος: από τη δημογραφία στο οικονομικό ισοζύγιο	99
3.2 Το πρόβλημα της ασφάλισης με απλά λόγια.	111
3.3 Η λύση του ασφαλιστικού με απλά λόγια	117
<i>Σημειώσεις</i>	124
Κεφάλαιο 4: <i>Ελληνικές ιδιαιτερότητες και αβελτηρίες: Οργάνωση της ασφάλισης</i>	129
4.1 Συγκριτική αξιολόγηση: οι επιδόσεις της ασφάλισης στην Ελλάδα	130
4.2 Η οργάνωση της ασφάλισης ως παραμορφωτικό φίλτρο	134
<i>Σημειώσεις</i>	146
Κεφάλαιο 5: <i>Η πολιτική οικονομία του ασφαλιστικού: Συστηματοποιημένη αδράνεια</i>	149
5.1 Δημιουργία πολιτικής εμπλοκής	149
5.2 Πολιτικό κόστος και έλλειψη προετοιμασίας: Στρουθοπαρεμβατισμός	153
5.3 Γιατί χρειάζεται μια νέα αρχή;	158
5.4 Πότε είναι το 2030; Ο τηλεσκοπικός ρόλος των αγορών ομολόγων	165
5.5 Το κόστος της αδράνειας	168
5.6 Το διαφεύγον όφελος.	171
<i>Σημειώσεις</i>	174

Κεφάλαιο 6: <i>Μια προσέγγιση στρατηγικής για ουσιαστικές αλλαγές</i>	177
6.1 Ουσιαστική μεταρρύθμιση και «μεταρρυθμίσεις»	179
6.2 Πριν από την εκκίνηση: Μεγάλοι στόχοι και επιλογές.	186
6.3 Η πρώτη φάση – Εμπέδωση εμπιστοσύνης και άμεσα διορθωτικά μέτρα.	192
6.4 Μία και μισή φάση ως το τέλος.	197
<i>Σημειώσεις</i>	207

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΜΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ: ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΜΕ ΑΡΙΘΜΟΥΣ

Κεφάλαιο 7: <i>Η ποσοτική ανάγνωση: Ανάγκη και παγίδες</i>	213
7.1 Η σημασία της ποσοτικοποίησης	213
7.2 Αξιολόγηση των πηγών των στοιχείων	222
7.3 Δύο ενδεικτικές ιστορίες στατιστικής αβελτηρίας	229
<i>Σημειώσεις</i>	231
Κεφάλαιο 8: <i>Το «σύστημα» συντάξεων και η κοινωνική προστασία</i>	235
8.1 Συντάξεις, προστασία γήρατος σε διεθνή προοπτική	235
8.2 Το σύστημα συντάξεων – λίγη θεωρία	243
8.3 Το σύστημα συντάξεων στην Ελλάδα: <i>Μονολιθικό και κατακερματισμένο</i>	249

8.4	Μια γενική εικόνα: Ύψος συντάξεων, ιστορική πορεία, αποτελεσματικότητα	255
8.5	Επάρκεια συντάξεων - φτώχεια ηλικιωμένων.	259
8.6	Μια σύντομη ιστορική αναδρομή	262
8.7	Άνθρωποι και επιταγές: Πόσους συνταξιούχους έχει η Ελλάδα;.	265
	<i>Σημειώσεις</i>	268
	 Κεφάλαιο 9: <i>Το περιβάλλον της ασφάλισης</i>	271
9.1	Η διάρθρωση του πληθυσμού	271
9.2	Ιστορία της μετανάστευσης 1950-2008	281
9.3	Η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση: αναπτυξιακό απόθεμα;.	285
9.4	Συνταξιούχοι.	288
	<i>Σημειώσεις</i>	294
	 Κεφάλαιο 10: <i>Ανάλυση της συνταξιοδοτικής δαπάνης</i>	297
10.1	Ηλικία συνταξιοδότησης	298
10.2	Η συνταξιοδότηση στο ΙΚΑ.	301
10.3	Ηλικία συνταξιοδότησης: Στο σύνολο του συστήματος και συγκριτικά με άλλες χώρες	323
10.4	Ύψος συντάξεων και ανισότητα παροχών	328
10.5	Εξέλιξη μέσης σύνταξης: συγκυριακοί παράγοντες.	336
	<i>Σημειώσεις</i>	347

Κεφάλαιο 11: Έσοδα – Ανεπάρκεια εσόδων	349
11.1 Τι είναι έσοδο;	350
11.2 Έσοδα 1973-2008.	353
11.3 Εισφορές ΙΚΑ	355
11.4 Διάρκεια ασφάλισης – Ενδείξεις εισφοροδιαφυγής.	356
11.5 Έσοδα και έλλειμμα στο ΙΚΑ.	361
<i>Σημειώσεις</i>	365
Κεφάλαιο 12: Προοπτικές – συμπεράσματα – προβολές.	367
12.1 Μια ερμηνεία μισού αιώνα ασφάλισης 1960-2010.	367
12.2 Τα επόμενα 40 χρόνια.	374
12.3 Προβολές οικονομικών.	381
<i>Σημειώσεις</i>	396

ΜΕΡΟΣ Δ'

ΜΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΑΙΝΙΓΜΑΤΩΝ

Κεφάλαιο 13: <i>Μια δωδεκάδα αινίγματα και σπαζοκεφαλιές</i>	401
13.1 Γιατί να εξομοιώνονται τα όρια ηλικίας ανδρών - γυναικών μόνο στο Δημόσιο και όχι στο ΙΚΑ;	401
13.2 Τα συνταξιοδοτικά προνόμια των γυναικών αποκαθιστούν τη δικαιοσύνη ή κατοχυρώνουν τη μειονεκτική τους θέση; Της <i>Αντιγόνης Λυμπεράκη</i>	408

13.3	Για ποιο λόγο ενοποιούμε τα Ταμεία; Αρκεί η «ενοποίηση του θυρωρείου»; Χρειάζεται και κάτι άλλο;	419
13.4	Αν τα Ταμεία είχαν αποθέματα, θα λυνόταν το πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού;	425
13.5	Όταν ακούμε ότι το «αφανές χρέος» των Ταμείων είναι διπλάσιο από το εθνικό χρέος, πόσο πρέπει να τρομάζουμε;	432
13.6	Αν δουλεύουν περισσότερο οι 50ρηδες, θα πάρουν δουλειές από τους νέους;	439
13.7	Κάνει διαφορά ποιον βαρύνουν οι εισφορές – εργοδότη ή εργαζόμενο;	444
13.8	Διαφέρει σε τίποτε η επικουρική από την κύρια ασφάλιση;	447
13.9	Πρέπει το κράτος να εγγυάται όλες τις συντάξεις – ακόμα και τις υψηλές;	451
13.10	Ποιος ευθύνεται που οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις δεν έλυσαν το πρόβλημα της ασφάλισης;	455
13.11	Όταν το κοινωνικό κράτος είναι απόν, ποιος κάνει τη δουλειά του;	458
13.12	Αν μας νοιάζει πραγματικά η υγεία των εργαζομένων, θα επιδοτούσαμε ποτέ την παραμονή τους σε βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα;	461
	<i>Σημειώσεις</i>	465

ΜΕΡΟΣ Ε΄
ΜΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

Κεφάλαιο 14: <i>Πώς διαβάζει η κοινή γνώμη το ασφαλιστικό</i>	471
14.1 Κοινή γνώμη και πολιτικές αποφάσεις	471
14.2 Αντίδραση και αντίσταση σε αλλαγές στο ασφαλιστικό	475
14.3 Διαστάσεις αντιδράσεων	481
14.4 Το προφίλ της διαλλακτικότητας/ αδιαλλαξίας	496
14.5 Συμπέρασμα	499
<i>Σημειώσεις</i>	500
<i>Επίμετρο</i>	503
<i>Βιβλιογραφία</i>	539
<i>Γλωσσάρι</i>	561

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ – ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ – ΣΧΗΜΑΤΩΝ

A. Πίνακες

8.1	Μια σχηματική παρουσίαση του συστήματος συντάξεων στην Ελλάδα το 2009.	250
8.2	Το top 8 της Ελληνικής Κοινωνικής Ασφάλισης, 2008.	253
8.3	Συνοπτικό χρονολόγιο εξελίξεων κοινωνικής ασφάλισης	263
8.4	Διαφορετικές έννοιες και καταμετρήσεις «συνταξιούχων» σε επίσημες πηγές, 2007	266
9.1	Προσδόκιμο επιβίωσης στην ηλικία των 65 ετών 1960-2007.	277
10.1	Μέση ηλικία συνταξιοδότησης στην Ε.Ε. 2007 και 2001	302
10.2	Συνταξιοδοτήσεις ΙΚΑ ανά νομική βάση 2006 και 1997 (% συνόλου)	304
10.3	Χαρακτηριστικά της κατανομής κατά ηλικία του συνόλου συνταξιούχων του ΙΚΑ, 1999 και 2006	318
10.4	Συνταξιοδοτήσεις σε ειδικές έρευνες της ΕΕΔ 1998-2007	324
10.5	Κατάσταση απασχόλησης σε διαφορετικές ηλικίες, ανά ομάδα χωρών, SHARE	326

10.6	Ποσοστό πληθυσμού που παραμένει στην απασχόληση ανά Ταμείο, φύλο και ηλικιακή ομάδα, SHARE 2004	327
10.7	Σύγκριση κατανομής του μηνιαίου εισοδήματος από σύνταξη γήρατος, ανά Ταμείο, Ελλάδα	329
10.8	Εξέλιξη συντάξεων ΙΚΑ 2000-06 (€ ανά μήνα)	332
10.9	Εξελίξεις στις νέες συντάξεις του ΙΚΑ, 2000-06	335
11.1	Μέσος όρος ετών εισφοράς των νέων συντάξεων του ΙΚΑ, 1960-2005 (έτη ασφάλισης).	361
12.1	Δημογραφικός δείκτης εξάρτησης – 2007-2060	385
12.2	ERC 2009 Ασφαλιστικός δείκτης εξάρτησης 2007-2060 (Σχέση ασφαλισμένου/ συνταξιούχου)	387
12.3	Δαπάνες για συντάξεις δημόσιου συστήματος 2007-2060: Συντονισμένη προβολή ERC 2009 (Ποσοστά του ΑΕΠ)	390
12.4	Ανακεφαλαίωση: ποσοστιαίες επιδεινώσεις 2007-2050	394
14.1	Κατηγοριοποίηση δείγματος ανά βαθμό αντίστασης στις αλλαγές: Κατατάξεις σύμφωνα με τις απαντήσεις	486
14.2	Στάσεις σε υποθετική ερώτηση για την εισφοροδιαφυγή	495
14.3	Το προφίλ των πέντε ομάδων κατά βαθμό διαλλακτικότητας: εργαζόμενοι	497
14.4	Το προφίλ των πέντε ομάδων κατά βαθμό αντίστασης: συνταξιούχοι	498

B. Διαγράμματα

8.1	Διάρθρωση δαπανών κοινωνικής προστασίας – διεθνείς συγκρίσεις	237
8.2	Διαχρονική πορεία κοινωνικής προστασίας 1990-2007.	239
8.3	Διάρθρωση των δαπανών κοινωνικής προστασίας 1980-2007	241
8.4	Κρατικές και ιδιωτικές συντάξεις ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2007.	255
8.5	Ποσοστό συμμετοχής των πυλώνων στις συντάξεις στο SHARE, 2004	257
8.6	Δαπάνη συνταξιοδοτικής προστασίας (% του ΑΕΠ) 1973-2008.	258
8.7	Φτώχεια ηλικιωμένων και κοινωνικές δαπάνες στο ΟΟΣΑ	260
8.8	Φτώχεια ατόμων 50+ στα πρώτα δύο κύματα SHARE, 2004 και 2007	262
9.1	Δημογραφική πυραμίδα 2009	272
9.2	Το δημογραφικό παρελθόν 1970-2007	275
9.3	Εξέλιξη γεννήσεων 1921-1993	278
9.4	Συνολική γονιμότητα 1970-2006	280
9.5	Μετανάστευση και παλλινόστηση 1946-57.	282
9.6	Εκτιμήσεις του αριθμού αλλοδαπών στην Ελλάδα (Μεσογειακό Παρατηρητήριο, 2004)	284
9.7	Ποσοστό συμμετοχής στην εργασία γυναικών ηλικίας 15-64, 2008.	285
9.8	Πορεία συμμετοχής στην αγορά εργασίας γυναικών ηλικίας 15-64, Ελλάδα και EU12	286
9.9	Συμμετοχή γενεών γυναικών στην αγορά εργασίας 1983-2007	288

9.10	Σύνολο συνταξιούχων κύριας ασφάλισης 1970-2008	289
9.11	Σύνολο συνταξιούχων επικουρικής ασφάλισης, 1980-2008	290
9.12	Ασφαλισμένοι αστικού τομέα 1973-2008	292
9.13	Ασφαλισμένοι επικουρικής ασφάλισης, 1973-2008	293
10.1	Κατανομή συνταξιοδοτήσεων ανδρών, ανά ηλικία γήρατος, ΙΚΑ	305
10.2	Κατανομή συνταξιοδοτήσεων γυναικών γήρατος	306
10.3	Μέση ηλικία συνταξιοδότησης γήρατος ΙΚΑ 1978-2006	307
10.4	Συνταξιοδοτούμενοι άνδρες κάτω των 60 ετών ως ποσοστό του συνόλου, 1978-2006.	308
10.5	Συνταξιοδοτούμενες γυναίκες κάτω των 55 ετών ως ποσοστό του συνόλου, 1978-2006	308
10.6	Κατανομή συντάξεων αναπηρίας ανδρών.	310
10.7	Κατανομή συντάξεων αναπηρίας γυναικών	310
10.8	Μέση ηλικία συνταξιοδότησης αναπηρίας ΙΚΑ, 1978-2006	311
10.9	Νέοι συνταξιούχοι ΙΚΑ: αναπηρίας (χιλιάδες άτομα)	312
10.10	Ποσοστό συντάξεων αναπηρίας στο σύνολο νέων συντάξεων ΙΚΑ, 1975-2006.	313
10.11	Νέοι συνταξιούχοι ΙΚΑ με ίδιο δικαίωμα	315
10.12	Μέση συνολική ηλικία συνταξιοδότησης ΙΚΑ 1978-2006	316
10.13	Εξέλιξη της πρόωρης συνταξιοδότησης.	317
10.14	Κατανομή ηλικιών ανδρών 1999 και 2006	319

10.15	Κατανομή ηλικιών γυναικών 1999 και 2006	319
10.16	Νέες συντάξεις ανά ηλικία απονομής της σύνταξης, δημόσιες υπηρεσίες στο ειδικό καθεστώς του ΙΚΑ, 1996-98.	321
10.17	Ποσοστό ατόμων συγκεκριμένης ηλικίας σε απασχόληση και σε σύνταξη, γυναίκες 50-70, Ελλάδα	327
10.18	Συσχέτιση ικανοποίησης στην εργασία – πρώρη συνταξιοδότηση στο SHARE, 2004	328
10.19	Κατανομή συντάξεων γήρατος 2002-06 ανά ύψος σύνταξης	332
10.20	Σωρευτική κατανομή συντάξεων	333
10.21	Ανισότητα (καμπύλη Lorenz) συνταξιοδοτήσεων σε σύγκριση με το σύνολο συνταξιούχων, 2006	336
10.22	Μέσες συντάξεις συνόλου συνταξιούχων σε τιμές 2009	337
10.23	Μέση σύνταξη ΙΚΑ (σε τιμές 2009) 1980-2008	340
10.24	Κατώτατη σύνταξη 0 + ΕΚΑΣ (σε τιμές 2009) 1980-2009.	341
10.25	Προστασία χαμηλών συντάξεων ως πολλαπλάσιο καθαρού ΗΑΕ, 1980-2009	342
10.26	Βασική σύνταξη ΟΓΑ (σε τιμές 2009)	344
10.27	Μέσες συντάξεις Δημοσίου σε τιμές 2009	345
10.28	Ετήσιες μεταβολές στις μέσες συντάξεις Δημοσίου 2002-10	346
11.1	Συνολικά «έσοδα» κοινωνικής ασφάλισης 1973-2008.	352
11.2	Διάρθρωση ασφαλίστρου στο ΙΚΑ	356
11.3	Νέοι συνταξιούχοι ΙΚΑ	358
11.4	Διάρκεια ασφάλισης γήρατος + αναπηρίας.	359

11.5	Διάρκεια ετών ασφάλισης νέων συνταξιούχων γήρατος + αναπηρίας	360
11.6	Έσοδα και έξοδα ΙΚΑ ως ποσοστό του ΑΕΠ	362
11.7	Έλλειμμα και επιχορήγηση ΙΚΑ + ΤΕΑΜ	363
11.8	Έσοδα ανά μονάδα ασφαλιστρού ως ποσοστό ΑΕΠ	364
12.1	Ερμηνεία της συνολικής πορείας της ασφάλισης 1961-2007. Από τη δημογραφία στην οικονομία	369
12.2	Συνολικά οικονομικά στοιχεία 1971-2007	372
12.3	Αναμενόμενες μεταβολές των δημογραφικών πυραμίδων 2020-2050	376
12.4	Προβολή των δεικτών εξάρτησης στο μέλλον	379
12.5	Δύο υποθετικά σενάρια αύξησης συμμετοχής	380
12.6	Δημογραφικοί δείκτες εξάρτησης 2007-2060	386
12.7	ΕΡC 2009 – Ασφαλιστικός δείκτης εξάρτησης – 2007-2060	388
12.8	Προβολές συντάξεων ΕΡC 2009	392
12.9	Προσαρμογές στη δημογραφική επιδείνωση	393
13.1	Ποσοστά απασχόλησης ώριμων ανδρών (ηλικία 55-64) και ποσοστά ανεργίας νέων ανδρών (ηλικία 20-29), 2006	442
14.1	Γνώμη σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις, Ελλάδα και λοιπές χώρες.	476
14.2	Βαθμός κατανόησης και γνώση εισφορών, Ελλάδα και λοιπές χώρες.	477
14.3	Ποσοστό αποδοχής υποθετικών ασφαλιστικών μεταρρυθμίσεων, ανά είδος προτεινόμενης αλλαγής, Ελλάδα και λοιπές χώρες	478
14.4	Υποθετική επιλογή διαφορετικού πακέτου εισφορών - συντάξεων, Ελλάδα και λοιπές χώρες	480

14.5	Απόδοση εισφορών σε ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία	481
14.6	α) Αντίσταση στις αλλαγές: θυσίες – Σύνολο εργαζομένων β) Συνταξιούχοι: θυσίες ανά γενεά	484
14.7	Βαθμός αντίστασης στις θυσίες: «θυσία ανά γενεά» σε διαφορετικές ηλικίες	485
14.8	Θυσία σαν γενεά ανά γνώση	485
14.9	Κατάταξη του δείγματος ανάλογα με το βαθμό αντίστασης	486
14.10	Προτιμήσεις είδους μεταρρύθμισης: ανά βαθμό δεκτικότητας	489
14.11	Προτιμήσεις είδους μεταρρύθμισης, ανά ηλικία	490
14.12	Στάση απέναντι στις μεταρρυθμίσεις (συνταξιούχοι): Σύνολο και ανά βαθμό δεκτικότητας	491
14.13	Στάση των συνταξιούχων απέναντι στην οικονομική κρίση	492
E1	Συγκρίσεις ποσοστού αναπλήρωσης ανά έτος ασφάλισης: Α. Κατώτατες αποδοχές	537
E2	Συγκρίσεις ποσοστού αναπλήρωσης ανά έτος ασφάλισης: Α. Κατώτατες αποδοχές +50%.	538

Γ. Σχήματα

1.1	Δέκα επαναλαμβανόμενα αδιέξοδα και ένα διαχρονικό αδιέξοδο	83
2.1	Επισκόπηση του επιχειρήματος.	95
3.1	Από τη δημογραφία στο οικονομικό ισοζύγιο	102
4.1	Τέσσερα εμπόδια για μια ευκρινή ανάγνωση.	145

5.1	Πολιτικές εμπλοκές που δημιουργούνται από τα τέσσερα εμπόδια	153
5.2	Πολιτική οικονομία μεταρρυθμίσεων: Στρουθοπαρεμβατισμός.	154
5.3	Δύο εναλλακτικές οπτικές ασφαλιστικών μεταρρυθμίσεων	162
6.1	Μια στρατηγική 2 1/2 φάσεων	178
8.1	Είδη συνταξιοδοτικής κάλυψης και πυλώνες	248
12.1	Γενική εικόνα 1991-2007	373

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

«Nel mezzo del cammin de nostra vita».

Dante Alighieri, Inferno, Canto I

Όταν μετά 15 χρόνια σπουδών στην Αγγλία επέστρεψα στην Ελλάδα εφοδιασμένος με ακαδημαϊκές περγαμηνές αλλά και διάθεση εφαρμογής των Οικονομικών που είχα διδαχθεί, αντιμετώπισα τη γνώριμη προτροπή: *«Εδώ τα πράγματα λειτουργούν αλλιώς. Για να καταλάβεις πώς, πρέπει να ξεχάσεις αυτά που ήξερες»*. Πουθενά δεν ήταν αυτό τόσο έντονο όσο στο χώρο των συντάξεων και της κοινωνικής ασφάλισης – όπου τα πράγματα φαινόταν να εξελίσσονταν με τον δικό τους ρυθμό και τη δική τους λογική.

Ίσως από ξεροκεφαλιά, ίσως από απροθυμία να απαξιώσω 15 χρόνια επενδύσεις στην οικονομική ανάλυση, δεν ακολούθησα αυτή την προτροπή. Από την πρώτη κιόλας μέρα ενασχόλησης με την κοινωνική ασφάλιση ήμουν σε αναζήτηση κάποιας μεθόδου ανάγνωσης που να ερμηνεύει αυτά που έβλεπα γύρω μου με όσα εργαλεία σκέψης είχα διδαχθεί. Το βιβλίο αυτό είναι ο καρπός της μακρόχρονης προσπάθειας.

Στην πορεία αυτή βρήκα και άλλους συνοδοιπόρους και συμπαραστάτες – ευτυχώς τόσοσους πολλούς ώστε να

κατανοήσουν την αμέλεια να μη μνημονευτούν ονομαστικά. Όμως, θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω την «πρώτη γενεά» της κοινωνικής ασφάλισης. Τα άτομα αυτά στελέχωσαν το θεσμό στα πρώτα του βήματα, τον πόνεσαν και ποτέ δεν σταμάτησαν να νοιάζονται για την πορεία του, ιδίως όταν αυτή είχε πια αρχίσει συστηματικά να λοξοδρομεί. Είχα την τύχη να γνωρίσω προσωπικά την Ευαγγελία Παπαντωνίου, τον Παναγιώτη Τσουκάτο και τον Αντώνιο Πετρόγλου, ενώ τη σημασία της πολιτικής στήριξης του Γιαγκου Πεσμαζόγλου την πληροφορήθηκα από δεύτερο χέρι. Από τις μεταγενέστερες γενεές είχα την τύχη να συνεργαστώ με τον Γιώργο Ψηλό, τον Φώτη Χατζηδημητρίου, τον Αβέρκιο Καραλή, τον Κυριάκο Αναγνωστόπουλο αλλά και τον αδικοχαμένο φίλο Γιάννη Βαρθολομαίο. Ο Γιάννης Σπράος έμπρακτα μου υπενθύμισε τη θέση των θεμελιωτών των Οικονομικών (του Marshall, του Keynes) ότι η επιστήμη μας είναι ηθικά κενή χωρίς αίσθημα ευθύνης για τον κόσμο γύρω μας.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας κατανόησης για το τι συμβαίνει, αναζητώ πάντοτε πρώτα την Αθηνά Πετρόγλου ως τη γέφυρα μεταξύ του αφελούς οικονομολόγου και της νομικής επιστήμης. Με το συνάδελφό μου στο Πανεπιστήμιο Πειραιά Μιλτιάδη Νεκτάριο έχουμε πολλές φορές ενώσει δημιουργικά τις απορίες μας. Οι συζητήσεις με τον Μάνο Ματσαγγάνη αλλά και τη Δάφνη Νικολίτσα θα τους ήταν σίγουρα κουραστικές, αλλά ο παραλήπτης τους είναι ευγνώμων.

Το βιβλίο δεν θα είχε προχωρήσει καθόλου χωρίς την ενθάρρυνση των εκδοτών μου Μάγνης Μίνογλου και Γιάννη Ζηρίνη. Η συμβολή του φοιτητή μου Σταύρου Που-

πάκη ήταν πολύ ευρύτερη της έρευνας γνώμης του τελευταίου μέρους – που οφείλεται ολοκληρωτικά στον δικό του ενθουσιασμό. Ο Θωμάς Γεωργιάδης υπέστη τα πάνδεινα στην αναζήτηση, επικαιροποίηση και παρουσίαση του στατιστικού υλικού.

Τέλος, η συνεισφορά της Αντιγόνης Λυμπεράκη, όπως πάντα, ήταν καθοριστική. Οι άπειρες συζητήσεις πάνω στα θέματα του βιβλίου αλλά και ευρύτερα, όπως και η ανεκτικότητα της σε εμμονές και ιδιοτροπίες με έχουν τόσο βοηθήσει στον τρόπο που σκέφτομαι αλλά και στον τρόπο που ζω, ώστε το βιβλίο αυτό να μην είναι αποκλειστικά δικό μου.

*Γλάτων Τήνιος
Αθήνα, Ιούνιος 2010*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*Γιάννης Σπράος**

Το να γράψω έναν πρόλογο γι' αυτό το βιβλίο με τιμά και με ευχαριστεί. Η χαρά μου οφείλεται στο γεγονός ότι ο συγγραφέας είναι ένας οξυδερκής και αγαπητός φίλος και, σε κάποια εποχή, πολύτιμος συνεργάτης. Είναι επιπλέον και τιμή για μένα επειδή πρόκειται για εξαιρετικό βιβλίο, κομψά γραμμένο, καθαρά διατυπωμένο, βαθιά αναλυτικό, θεμελιωμένο σε ευρεία γνώση και ισορροπημένη κρίση. Ο καλά πληροφορημένος πολίτης, στον οποίο απευθύνεται, θα αντιμετωπίσει τμήματα που απαιτούν προσοχή, αλλά θα νιώσει πως η προσπάθεια που χρειάστηκε να καταβάλει

* Ο Γ. Σπράος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1926. Ζει στην Αγγλία από το 1946, διατηρώντας την ελληνική ως τη μοναδική του υπηκοότητα. Κατείχε την έδρα της Πολιτικής Οικονομίας στο University College του Λονδίνου μεταξύ 1965-82 και τώρα έχει τον τίτλο του Επίτιμου Καθηγητή. Εγκαινίασε το θεσμό του Συμβουλίου Οικονομικών Εμπειρογνομόνων στην Ελλάδα ως ο πρώτος του πρόεδρος (1985-87). Επίσης ήταν πρόεδρος της Επιτροπής για την Εξέταση της Μακροπρόθεσμης Οικονομικής Πολιτικής (1995-97), η οποία δημοσίευσε πέντε εκθέσεις εκ των οποίων εκείνη για τις συντάξεις γνωστή ευρύτερα ως η «Έκθεση Σπράου» (βασικός συντάκτης της ο Πλάτων Τήνιος).

αξίζει τον κόπο. Αφού δεν μπορώ να βελτιώσω το βιβλίο, θα προσπαθήσω να διατρέξω επιλεκτικά μερικές από τις διεισδυτικές επισημάνσεις του και να αναφερθώ στα επιχειρήματα και στη συνεισφορά του.

Σε αρμονία με το χαρακτήρα του συγγραφέα, η στόχευση του βιβλίου, όπως φαίνεται και από τον υπότιτλο –Μια μέθοδος ανάγνωσης– είναι σεμνή. Όμως, η έμφαση στην κατανόηση και όχι στο μικρεμπόριο «εύκολων» λύσεων έχει τη δυνατότητα να προσφέρει περισσότερα από την πιο υψιπετή φιλοδοξία. Επικρατεί τόση σύγχυση, τόσες βασικές παρερμηνείες, τόσες ιδιοτελείς «αναλύσεις» και τέτοια κακοποίηση στοιχείων, ώστε ένα ξεκαθάρισμα του τοπίου και η παράθεση μιας βάσης κατανόησης να αποτελούν απαραίτητο θεμέλιο της αναζήτησης λύσεων.

Οι προτιμήσεις του συγγραφέα είναι εμφανείς σε σημεία χωρίς όμως να παρεμβαίνουν. Το ίδιο πάθος που κάποιιο αφιερώνουν στην προώθηση της εκλεκτής τους Α ή Β λύσης ή, συνηθέστερα, στην άρνηση κάθε προτεινόμενης αλλαγής, επενδύεται για να εδραιώσει την κατανόηση του προβλήματος στο ευρύτερο δυνατό υπόβαθρο – απαραίτητο στοιχείο για εύστοχη επιλογή πολιτικής.

Οι επιλογές στενεύουν με την πάροδο του χρόνου αλλά προς το παρόν υπάρχουν. Δεν είναι απεριόριστες, αλλά είναι αναμφισβήτητα υπαρκτές. Το θατσερικό σύνθημα –«δεν υπάρχει εναλλακτική λύση»– ταιριάζει μόνο στους φέροντες τρίδιπλες ιδεολογικές παρωπίδες. Στον αναπτυσσόμενο κόσμο υφίστανται πολλά υποδείγματα μεταρρυθμίσεων ικανά να προσφέρουν έναν κατάλογο εκκίνησης. Κάποιες γενικές γραμμές ξεχωρίζουν ως κοινές συνιστώσες. Όμως υπάρχουν, και πρέπει να υπάρχουν,

διαφορές που αντανakλούν κοινωνικές αξίες, στάσεις ζωής ή πολιτικές προτεραιότητες. Αλλά προκειμένου η πολιτική που θα επιλεγεί να είναι αποτελεσματική, εύστοχη και βιώσιμη, θα πρέπει να υπάρχει ενιαίο υπόβαθρο κατανόησης καθώς και μια διαδικασία συστηματικού και ήρεμου αναστοχασμού για να μην οδηγηθούμε σε βιαστικές και πρόχειρες αποφάσεις. Είναι σαφές ότι κάτι τέτοιο δεν υπήρξε στις πρόσφατες αποφάσεις. Αν και μερικές ήταν αδιαμφισβήτητα απαραίτητες, αποτελούν απλώς «μια από τα ίδια». Η αντιμετώπιση του μακροχρόνιου προβλήματος παραμένει ζητούμενο.

Όπως το βιβλίο αποσαφηνίζει, ένα από τα σημαντικότερα ορόσημα στο δρόμο προς την κατανόηση είναι η συνειδητοποίηση ότι το κυρίαρχο πρόβλημα, τόσο μακροχρόνια όσο και βραχυχρόνια, είναι μακροοικονομικό. Ο κατακερματισμός σε πολλά ταμεία (που παραβαίνει τη βασική αρχή της ασφάλισης), η άδικη κατανομή των δικαιωμάτων τόσο εντός όσο και μεταξύ ταμείων (που παραβαίνει την αρχή της ισονομίας που πρέπει να διέπει την κοινωνική ασφάλιση) και τα λοιπά μικροοικονομικά προβλήματα που απασχολούν τη δημόσια συζήτηση, είναι ασφαλώς πολύ σημαντικά αλλά επισκιάζονται από το μακροοικονομικό πρόβλημα. Ως κοινωνία, πόσους πόρους θέλουμε να μεταφέρουμε προς τους συνταξιούχους και τους αναπήρους; Αυτή είναι η καθοριστική μακροοικονομική ερώτηση. Με άλλα λόγια, πόση αγοραστική δύναμη δέχεται να μεταφέρει στους συνταξιούχους η γενεά που σήμερα εργάζεται, με αντάλλαγμα την προσδοκία ότι μια γενεά αργότερα θα δεχτεί και εκείνη ανάλογη γενναιοδωρία; Όταν υπάρχει επί μακρόν αναντιστοιχία μεταξύ αυτού

που προσφέρει η γενεά των εργαζομένων και των παροχών που κατευθύνονται στους συνταξιούχους, αυτό οδηγεί σε έλλειμμα του Προϋπολογισμού του Κράτους που τελικά το οδηγεί είτε στη χρεοκοπία ή στον καταναγκασμό της παρέμβασης εξωτερικών παραγόντων – όπως τώρα. Κάθε Ταμείο Ασφάλισης, ακόμη και μικρό, που έχει έλλειμμα συνεισφέρει σε αυτήν τη διαδικασία. Από την οπτική γωνία των μελών του κάθε επιμέρους Ταμείου, είναι λογικό να επιζητείται στήριξη για την κάλυψη ελλείμματος. Όμως, για τη μακροοικονομία η στήριξη ενός Ταμείου συνεπάγεται την αναζήτηση νέου δανεισμού όταν, όπως συνήθως συμβαίνει, δεν υπάρχουν διαθέσιμα πλεονάσματα που να μπορούν να καλύψουν το έλλειμμα. Το φορτίο το επωμίζεται δηλαδή το Κράτος, με όλες τις συνεπακόλουθες δυσμενείς για την ομαλή διαχείριση της οικονομίας και τη βιώσιμη εξέλιξή της.

Ορισμένα Ταμεία, με εξασφαλισμένη τη νομοθετημένη στήριξη από τον Κρατικό Προϋπολογισμό, θεωρούν ότι δεν έχουν ελλείμματα και αυτοεξαιρούνται από το ασφαλιστικό πρόβλημα. Από την πλευρά της μακροοικονομίας αυτό είναι παραλογισμός. Ελλείμματα που συγκαλύπτονται από θεσμοθετημένη δημόσια στήριξη αποτελούν εξίσου βάρος στην οικονομία όσο τα ελλείμματα εκείνων των Ταμείων που εκλιπαρούν για επιχορηγήσεις. Τα πλεονασματικά Ταμεία συνεισφέρουν και αυτά στο πρόβλημα, δεδομένου ότι συκρατούν το πλεόνασμά τους μέσα στο Ταμείο (παραβαίνοντας έτσι το πνεύμα της κοινωνικής αλληλεγγύης) και υποχρεώνουν τον Κρατικό Προϋπολογισμό να υποστηρίξει το ακαθάριστο σύνολο (το άθροισμα των ελλειμμάτων) χωρίς να μπορεί να το αντισταθμίσει με

τα πλεονάσματα των πλεονασματικών Ταμείων. Ως αποτέλεσμα, το έλλειμμα του ασφαλιστικού συστήματος που επωμίζεται ο Κρατικός Προϋπολογισμός είναι πολύ μεγαλύτερο από το αλγεβρικό άθροισμα του παρουσιάζει ο Κοινωνικός Προϋπολογισμός. Τα θέματα αυτά διασαφηνίζονται στο βιβλίο με μεγαλύτερη συστηματικότητα και σε μεγαλύτερο βάθος.

Είναι ευρύτερα κατανοητό, αν και όχι στο βαθμό που θα έπρεπε, ότι οι δημογραφικές εξελίξεις καθιστούν το ασφαλιστικό, κάθε χρόνο που περνά, όλο και πιο επείγον. Η γήρανση του πληθυσμού σημαίνει ότι –για να διατηρηθεί η σχέση ανάμεσα στη μέση σύνταξη και στις αποδοχές– ένα συνεχώς μεγαλύτερο τμήμα του προϊόντος που παράγεται από τους εργαζόμενους θα πρέπει να κατευθύνεται προς τους συνταξιούχους. Αυτή την εμπειρία μοιράζονται όλες οι αναπτυγμένες χώρες, αν και με μικρότερη ένταση από ό,τι μακροπρόθεσμα αναμένεται στην Ελλάδα. Μια αξιόπιστη προβολή υπολόγισε ότι το έτος 2050 θα υπάρχουν 99 συνταξιούχοι για κάθε 100 άτομα που πληρώνουν εισφορές, ενώ αυτή η αναλογία του 2010 είναι μόλις 56. Αυτό οδηγεί πολλούς σε πανικό και παραλυσία και οδηγεί τους πολιτικούς να τοποθετούν το ασφαλιστικό μονίμως στα «*προς επίλυση*» επείγοντα θέματα – αρχίζοντας όμως πάντοτε από *αύριο*. Στην πράξη αυτό σημαίνει αναβολή μόνο ως την επόμενη κρίση όταν, υπό έντονη πίεση, άλλη μια δέσμη μέτρων –μέτρων πρόχειρων και φτωχά επεξεργασμένων– ευαγγελίζεται ως επίλυση του θέματος «εις τους αιώνας των αιώνων» ή τουλάχιστον ως το 2030.

Αλλά είναι όλα μαύρα;

Η άποψη του συγγραφέα, που κατέχει κεντρική θέση στο βιβλίο, είναι ότι αν θέσουμε υψηλούς στόχους, αν δούμε το θέμα με ευρύτερη οπτική, τότε υπάρχει έδαφος για αισιοδοξία. Αν εξαντλήσουμε την προσοχή μας σε θέματα όπως οι μεταβολές ορίων ηλικίας, η μείωση των συντάξεων και η αύξηση των εισφορών, δηλαδή στις λεγόμενες παραμετρικές αλλαγές, οι προοπτικές είναι πράγματι δεινές. Αυτά ασφαλώς και θα πρέπει να είναι τμήματα μιας συνολικής λύσης. Όμως, αν στοχεύσουμε ψηλά, δηλαδή αν επιδιώξουμε μια συνολικότερη μεταρρύθμιση, τότε υπάρχει ελπίδα για ένα σύνολο πολιτικών που θα είναι λιγότερο δυσάρεστες.

Το πρώτο ελπιδοφόρο σημείο είναι ότι υφίσταται ακόμη σήμερα και ως το έτος 2015 ένα «παράθυρο ευκαιρίας» για δράσεις που μπορούν να ληφθούν πριν η δημογραφική επιδείνωση περιορίσει έντονα τις επιλογές μας. Το διάστημα αυτό δεν είναι υπερβολικά μεγάλο για μια ανασκόπηση, για την οικοδόμηση συναινέσεων, για την προετοιμασία και την υλοποίηση φιλόδοξων και πολυεπίπεδων στρατηγικών. Είναι όμως επαρκές – αν βεβαίως αρχίσουμε σύντομα. Είναι μήπως υπερβολικό να περιμένει κανείς από την Κυβέρνηση και, γενικότερα, από την πολιτική τάξη να εκκινήσουν μια τέτοια διαδικασία τόσο γρήγορα μετά τα πρόσφατα μέτρα; Ίσως η ορμή που έχει δημιουργήσει η οικονομική κρίση, αλλά και το ότι το ίδιο το νομοσχέδιο παραπέμπει σημαντικά θέματα για επεξεργασία στο μέλλον να είναι σε θέση να προσφέρουν μια πλατφόρμα εκκίνησης για μια μακροχρόνια λύση.

Η πιο ελπιδοφόρα επισήμανση είναι τα διαθέσιμα περιθώρια για τη διεύρυνση του εργαζόμενου πληθυσμού. Πε-

ρισσότεροι εργαζόμενοι σημαίνουν ευνοϊκότερη σχέση γενεών συνταξιούχων-ασφαλισμένων και άμεση ανακούφιση από τις δημογραφικές πιέσεις. Το χαμηλό, σε σχέση με τις ευρωπαϊκές χώρες, επίπεδο συμμετοχής γυναικών στην απασχόληση, σηματοδοτεί την ύπαρξη ενός αναξιοποίητου αποθέματος εργασίας. Το απόθεμα αυτό μπορεί να ενεργοποιηθεί –ενισχύοντας τη μακροχρόνια τάση συμμετοχής των γυναικών– με τα κατάλληλα στοχευμένα μέτρα. Η ενθάρρυνση μιας ευνοϊκής μεταναστευτικής ροής αλλά και η εξάλειψη των αντικινήτρων που καθηλώνουν, επονείδιστα, ένα υψηλό τμήμα νέων ανθρώπων στην ανεργία θα συνεισφέρουν εξίσου στην ελάφρυνση του δημογραφικού. Οι τρεις πηγές μαζί μπορούν να κάνουν μεγάλη διαφορά. Υπάρχουν όμως αντιστάσεις στη διεύρυνση του εργατικού δυναμικού με αυτό τον τρόπο, που βασίζονται στην άποψη ότι υπάρχει μια σταθερή ποσότητα διαθέσιμης εργασίας και επομένως τυχόν νέες εισοδοί απλώς θα εκτοπίσουν τους σημερινούς εργαζόμενους. Αυτή είναι μια παλιά και χονδροειδής πλάνη την οποία αντικρούει το βιβλίο. Το να υπερνικηθεί η άποψη αυτή, όμως, απαιτεί υπομονετική και συστηματική πειθώ – καθόλου απλό πράγμα δεδομένου ότι αντιτίθεται σε βαθιά ριζωμένες πεποιθήσεις για θέματα που άπτονται της ίδιας της ζωής του καθενός. Η προσεκτική προετοιμασία που ο συγγραφέας εισηγείται περιλαμβάνει και μια πειστική απάντηση στις αιτιάσεις αυτές.

Εκφράζοντας το ίδιο σημείο εναλλακτικά, η διεύρυνση του εργατικού δυναμικού θα αυξήσει το εθνικό προϊόν/εισόδημα και επομένως θα επιτρέψει στην οικονομία να εξασφαλίσει ένα δεδομένο επίπεδο στήριξης στους συντα-

ξιούχους αφαιρώντας μικρότερο τμήμα της παραγωγής από ό,τι χωρίς τη διεύρυνση αυτή. Κάθε διεύρυνση, ασχέτως πηγής, θα είχε αυτό το αποτέλεσμα. Το απόθεμα εργασίας γυναικών και νέων ανέργων αναφέρθηκε πρώτο, γιατί είναι μεγάλο σε όγκο και η ενεργοποίησή του θα έχει εντυπωσιακά αποτελέσματα. Αλλά σε μακροχρόνια βάση το εθνικό εισόδημα αυξάνεται, με βιώσιμο τρόπο, διαμέσου της αύξησης της παραγωγικότητας. Μέτρα που αυξάνουν το ρυθμό μεταβολής της παραγωγικότητας ελαφρύνουν το βάρος των συντάξεων – ένα σημείο που αναδεικνύει τη σημασία της διεύρυνσης του πεδίου μέσα από το οποίο θα πρέπει να αναζητούνται οι λύσεις για το ασφαλιστικό.

Άρα, αν σκοπεύσουμε ψηλά, τότε η εικόνα δεν είναι τόσο ζοφερή. Αν ξεκινήσουμε έναν ενάρετο κύκλο όπου η επιδιόρθωση και αναδιάρθρωση των συντάξεων τροφοδοτεί το ρυθμό ανάπτυξης (αντί να προσθέτει βαρίδια με τη μορφή της υπερχρέωσης και των κρίσεων) τότε, με τη σειρά του, ο ρυθμός ανάπτυξης θα ελαφρύνει το βάρος των συντάξεων. Ασφαλώς οι προτάσεις για την πρόωθηση της ανταγωνιστικότητας συχνά δημιουργούν αντιδράσεις, όμως η απόδοσή τους μπορεί να είναι μεγάλη και δεν πρέπει να αποφύγουμε να πάρουμε θέση. Απαιτείται βεβαίως χρόνος για προβληματισμό και για διάλογο. Αυτός είναι ακόμη ένας λόγος για να αρχίσει η διαδικασία σύντομα, να μη χάσουμε το παράθυρο ευκαιρίας.

Όπως αναφέρει ο συγγραφέας, ένας τέτοιος ενάρετος κύκλος λειτουργούσε για δύο δεκαετίες πριν από μισό αιώνα. Η αστυφιλία της εποχής προσέθετε πολλούς νέους υγιείς ανθρώπους στους ασφαλισμένους και σαν αποτέλεσμα η επακόλουθη μεγάλη βελτίωση στο λόγο

εξάρτησης συνταξιούχων/ασφαλισμένων οδήγησε σε μεγάλα, αν και πρόσκαιρα, πλεονάσματα στα Ασφαλιστικά Ταμεία. Τα πλεονάσματα αυτά αξιοποιήθηκαν για τη χρηματοδότηση έργων υποδομής και άλλων επενδύσεων, δημιουργώντας έτσι το υπόβαθρο για την απασχόληση των νέων αφίξεων στην αγορά εργασίας και την αύξηση της παραγωγικότητας, ελαφρύνοντας με τη σειρά τους το βάρος των συντάξεων. Παρεμπιπτόντως πρέπει να αναφερθεί ότι έγινε, επίσης, εκμετάλλευση των πλεονασμάτων από πολιτικούς ως εύκολη χρηματοδότηση λαϊκιστικής γενναιοδωρίας. Ομάδες συμφερόντων αξιοποίησαν το δίκτυο γνωριμιών και την ευρηματικότητά τους για να εξασφαλίσουν δαπανηρές προνομιακές παραχωρήσεις που αποτελούν τη μόνιμη κατάρα του συστήματος συντάξεων από τότε. Εκείνη την εποχή, όμως ο ενάρετος κύκλος ήταν πράγματι ευνοϊκός και τα αποτελέσματά του εντυπωσιάζουν. Το να προσδοκούμε πως θα συμβεί στην ίδια κλίμακα και τώρα, στερείται ρεαλισμού. Παρά ταύτα ένας ενάρετος κύκλος έστω μικρότερου βεληνεκούς είναι ακόμη στο πλαίσιο του εφικτού.

Η πρωτοκαθεδρία που αποδίδεται στη μακροοικονομική πλευρά δεν παραγκωνίζει τον μεγάλο αριθμό αρρυθμιών και προβλημάτων που αφορούν τη μικροοικονομική λειτουργία. Το μεγαλύτερο τμήμα του βιβλίου αναφέρεται στα τελευταία, αρχίζοντας από μεγάλα οριζόντια θέματα με τόσο σύνθετες ιδιοσυγκρασίες και πολυπλοκότητες που θα έπρεπε να καταστήσουν τους εμπνευστές τους το αντικείμενο φθόνου προχωρημένων ιδιοφυιών της διαστροφής.

Περιθώριο αναζήτησης οφέλους που θα ελαφρύνει το

συνολικό βάρος των συντάξεων στην οικονομία υπάρχει και στη μικροοικονομική πλευρά – με την προϋπόθεση ότι οι δυσκολίες που δημιουργούν τα κεκτημένα δικαιώματα θα αντιμετωπιστούν με επίμονη και εξαντλητική προσπάθεια. Μερικά παραδείγματα: Ο εξορθολογισμός του συστήματος θα ωφελήσει δραματικά τη διοικητική αποτελεσματικότητα. Μια σαφής διάκριση του κοινωνικού ιστού ασφάλειας από το ανταποδοτικό τμήμα του συστήματος (ένα πρώτο βήμα προς αυτό έγινε στον πρόσφατο νόμο) θα αυξήσει τη διαφάνεια, θα μειώσει τη σπατάλη και, θα ήλπιζε κανείς, θα διευκολύνει τη μείωση των ανισοτήτων που χαρακτηρίζουν το σημερινό σύστημα. Τα πλεονάσματα των Ταμείων, όπου αυτά υπάρχουν, θα αξιοποιηθούν πιο αποδοτικά. Τα υπάρχοντα αντικίνητρα για την καταβολή εισφορών θα περιοριστούν, πιθανώς, οδηγώντας σε μεγάλες αυξήσεις εσόδων.

Αν μη τι άλλο, εξαιτίας του ότι είναι χαρακτηριστικό των περισσότερων μεταρρυθμίσεων στον αναπτυσσόμενο κόσμο, το θέμα της πλαισίωσης του συστήματος με ένα κεφαλαιοποιητικό τμήμα είναι στην ημερήσια διάταξη. Το πλέον ελκυστικό του χαρακτηριστικό είναι ότι εξασφαλίζει την ισορροπία πόρων. Δεν αφήνει περιθώριο να υπάρξει διαφορά μεταξύ εσόδων και εξόδων – πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό σε περιβάλλον που ενθαρρύνει τη δημιουργία ελλειμμάτων. Όμως, παραμένουν ανοικτά ζητήματα, συμπεριλαμβανομένου και του ποιος τελικά αναλαμβάνει το βάρος του ρίσκου, σε σύγκριση με το υπάρχον διανεμητικό σύστημα. Το κύριο μειονέκτημα, όμως, έχει να κάνει με τη μικροοικονομική πλευρά. Στη μακρά μετάβαση από ένα τελείως διανεμητικό σύστημα προς μια κεφαλαιοποιητική

συνιστώσα, οι εισφορές που δεν θα καταβάλλονται πλέον στο παλιό διανεμητικό σύστημα, αν δεν αναπληρωθούν με άλλον τρόπο, απαιτούν μεγαλύτερο δανεισμό του Δημοσίου. Οι Σουηδοί το έλυσαν καθιστώντας το κεφαλαιοποιητικό τμήμα πολύ μικρό. Αλλά σε ένα ήδη υπερχρεωμένο Δημόσιο όπως το ελληνικό, πόσο μικρό είναι το μέγιστο που θα μπορούσε να αφομοιωθεί;

Σε κάθε περίπτωση, υπάρχουν μεγάλα οφέλη από ένα νέο σύστημα, οφέλη που είναι απαραίτητα για να ελαφρύνουν τα επώδυνα αποτελέσματα της δημογραφικής επιδείνωσης. Αναπόφευκτα θα υπάρχουν χαμένοι από τον εξορθολογισμό και τη μεταρρύθμιση του συστήματος. Αν και σαφώς λιγότεροι από τους κερδισμένους, δεν πρέπει να τους αγνοούμε. Δικαιούχοι μεγάλων προνομίων θα πρέπει να θεωρούν εαυτούς τυχερούς ότι μπόρεσαν να τα απολαύσουν για μεγάλα διαστήματα. Γι' αυτούς, μια σχετικά περιορισμένη μεταβατική περίοδος πρέπει να είναι επαρκής. Άλλοι χαμένοι απαιτούν μακρότερες μεταβατικές περιόδους, ενώ κάποιοι άλλοι θα χρειαστούν ένα μηχανισμό (πιθανώς τμηματικής) αποζημίωσης. Στην περίοδο προετοιμασίας, και με δεδομένους τους περιορισμούς ενός συστήματος σε μεγάλη κρίση, η κοινή γνώμη πρέπει να πειστεί για τα οφέλη από τη μεταρρύθμιση και το εύλογο της αντιμετώπισης των χαμένων. Όμως, σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να αφεθεί η λαϊκίστικη εκμετάλλευση ακραίων περιπτώσεων να εκτροχιάσει τη διαδικασία – όσο και αν αυτό είναι δύσκολο στην ασφυκτική ατμόσφαιρα που δημιουργούν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Ένα από τα προτερήματα του βιβλίου είναι ο όγκος της στατιστικής πληροφόρησης – ελληνικής και διεθνούς. Η

ποσοτική πληροφόρηση είναι εξαιρετικά σημαντική στο πεδίο των συντάξεων όπου η στατιστική συχνότατα κακοποιείται βάνουσα από τους συμμετέχοντες στη δημόσια συζήτηση. Η εξαντλητική προσπάθεια του συγγραφέα να συγκεντρώσει τα διαθέσιμα στοιχεία είναι διπλά χρήσιμη αφού μας λέει και αυτά που δεν γνωρίζουμε (που συμπεριλαμβάνει –και είναι ντροπή να λέγεται– την ηλικία των δημοσίων υπαλλήλων, που είναι κρίσιμης σημασίας και ιδιαίτερα εύκολα να συγκεντρωθεί), αλλά επίσης εφιστά την προσοχή μας εκεί όπου η ποιότητα της υπάρχουσας πληροφόρησης είναι περιορισμένη.

Τέλος προσθέτω ότι δοκίμασα τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση από το μέρος του βιβλίου που ασχολείται με τα αινίγματα και τις πλάνες. *«Η απασχόληση νέων εργαζομένων στερεί δουλειές από τους παλιούς»*. *«Οι κεφαλαιοποιητικές συντάξεις δεν επιβαρύνουν τη γενεά που εργάζεται»*. *«Το αφανές χρέος της κοινωνικής ασφάλισης είναι χρέος όπως το δημόσιο χρέος, μόνο λιγότερο σαφές»*. Αυτές και άλλες πλάνες αντικρούονται με επιδεξιότητα, σαφήνεια και με τρόπο οριστικό. Η διανοητική ικανοποίηση, όπως αυτή που απεκόμισα διαβάζοντας εκείνο το μέρος, είναι πάντα μία από τις πιο ευχάριστες αισθήσεις.

Στην αρχή ανέφερα ότι ο συγγραφέας είναι αγαπητός φίλος. Δεν νομίζω ότι τον έχω επαινέσει υπερβολικά. Αλλά γι' αυτό θα πρέπει να αποφανθεί ο αναγνώστης.

Καλή ανάγνωση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΜΕ ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ

A. Μια μέθοδος ανάγνωσης για τη λύση του ασφαλιστικού

Το ασφαλιστικό είναι ίσως το παλιότερο από τα άλυτα ζητήματα στις αποσκευές που μια γενεά αφήνει στην επόμενη. Η αρτιότερη διατύπωση για το τι πρέπει να γίνει παραμένει αυτή που υποβλήθηκε στο υπουργείο Συντονισμού το 1958: «Υπάρχει πλήρης ανισότητα προστασίας, ώστε η συνταγματική αρχή περί ισότητας των πολιτών να έχει τελείως λησμονηθεί... Υπάρχει ανάγκη συστήματος που να συνδυάζει το αναγκαίο με το εφικτό και απαλλαγμένο από την απαράδεκτη εντύπωση ότι σκοπός του είναι να εξασφαλίζει προνόμια σε βάρος των πολλών, θα χρησιμοποιήσει τα υπάρχοντα μέσα για την αντιμετώπιση της ανάγκης... Χρειάζεται μελέτη μη πιεζόμενη από σπουδή και θόρυβο, πρόγραμμα ενέργειας μακράς πνοής. Προ πάντως χρειάζεται εξασφάλιση υπερκομματικού χαρακτήρα». Η αναμόρφωση του ασφαλιστικού χαρακτηριζόταν, τότε, «εξαιρετικά επείγουσα».¹ Την ίδια αναμόρφωση αναμένουμε ακόμη το 2010.

Τι είναι, λοιπόν, το ασφαλιστικό μας;

Το ασφαλιστικό είναι ένα διαχρονικό πρόβλημα του οποίου η επίλυση –ό,τι και να σημαίνει αυτό– θεωρείται στην πράξη ανέφικτη. Η αέναη παραπομπή του στο μέλλον δεν αξιολογείται ως ιδιαίτερα σημαντικό θέμα παρά μόνο από εξωτερικούς παράγοντες και από αυτούς μόνο παροδικά. Αρκεί (φαίνεται) η θεσμοθέτηση επιμέρους διορθωτικών αλλαγών από καιρό σε καιρό για να αντιμετωπιστούν οι πιεστικές πηγές προβλημάτων και να σιγήσουν οι φωνές των ανησυχούντων. Πιο ουσιαστικές («δομικές») αλλαγές πιθανόν να ανακινήσουν περισσότερα βραχυχρόνια προβλήματα από όσα θα λύσουν. Γι' αυτόν το σκοπό είναι καλύτερο να αναβάλλεται η όποια ουσιαστική συζήτηση.

Μπροστά στην εδραιωμένη αυτή πεποίθηση έχουν προσκρούσει από το 1990 μισή δωδεκάδα απόπειρες επίλυσης του ασφαλιστικού. Το ερώτημα «από πού θα πληρώσουμε τις συντάξεις μας» συνεχίζει να δηλητηριάζει το αίσθημα ασφάλειας για το μέλλον. Οι συντάξεις συνέβαλαν στη διαμόρφωση της κρίσης χρέους της Ελλάδας το 2010, ενώ η έκδηλη αμηχανία εμπρός στις προκλήσεις των δημογραφικών προοπτικών υποσκάπτει τις προοπτικές εξόδου από την κρίση.

Όποτε όμως μια κυβέρνηση αναγκαστεί να υποκύψει σε εξωτερικούς καταναγκασμούς και «ανοίξει» το ασφαλιστικό, τότε γίνεται το εξής καταπληκτικό: Η σαφής εικόνα θρυμματίζεται αμέσως σε εκατοντάδες ξεχωριστά μικρά ασφαλιστικά, το καθένα των οποίων φαίνεται να υπακούει σε δικούς του κανόνες, να έχει τη δική του ιστορία και δυναμική, να επιδεικνύει με πειστικότητα σειρά «δί-

καιων αιτημάτων», τα οποία όμως σωρευτικά σύρουν το συνολικό όχημα της μεταρρύθμισης σε αντίθετη κατεύθυνση από την επιθυμητή. Η καθαρή εικόνα που νόμιζαν ότι έβλεπαν οι επίδοξοι μεταρρυθμιστές γίνεται άλλο ένα θύμα του «ασφαλιστικού καλειδοσκοπίου».

Το βιβλίο αυτό προσφέρει αντίλογο και αντίβαρο στην αναβλητικότητα. Για να γίνει αυτό απαιτείται μια «μέθοδος ανάγνωσης» του ασφαλιστικού, ώστε οι διάσπαρτες ψηφίδες να μπορούν να σχηματίσουν ένα συνεκτικό σύνολο που να επιδέχεται κατανόηση. Μόνο αν καταλαβαίνουμε πώς ταιριάζουν τα διάφορα τμήματα του ασφαλιστικού το ένα με το άλλο μπορεί να εντοπιστούν συμφωνίες και να εκτιμηθούν διαφωνίες. Μόνο αν υπάρχει σύμπτωση για το πώς και από ποια οπτική εξετάζουμε το πρόβλημα μπορεί να υπάρχει ουσιαστική συζήτηση, διαπραγμάτευση και τελικά ίσως και επίλυση του ασφαλιστικού προβλήματος.

Για να λυθεί το ασφαλιστικό πρέπει να ξεπεραστούν οι σκόπελοι της ασυνεννοησίας και της αμφισημίας. Όταν το ασφαλιστικό –όπως ο δίσκος της Φαιστού του εξωφύλλου– προβάλλει ως αποκρυπτογράφητος γρίφος, τότε μια μέθοδος ανάγνωσης είναι η μόνη ενδεδειγμένη διέξοδος.² Απαιτείται μέθοδος που, διακρίνοντας το δάσος από τα δέντρα, επιτρέπει τη χάραξη μιας στρατηγικής που να επιλύει το πρόβλημα: Δηλαδή, **μια ανάγνωση με λόγια**. Απαιτείται όμως και μια μέθοδος ανάγνωσης και ερμηνείας της *ποσοτικής* πλευράς του ασφαλιστικού – του πώς, ποιος, πόσο και με ποιο τρόπο πληρώνει. Ποιος κερδίζει και ποιος χάνει: Δηλαδή, **μια ανάγνωση με αριθμούς**. Όποτε διατυπώνεται πρόταση

διεξόδου, σχεδόν αμέσως προσκρούει σε «μπλόκο» εδραιωμένων αιτιάσεων: «*Το δικό μου Ταμείο είναι πλεονασματικό*». ή «*Το δικό μου προνόμιο προέρχεται από επικουρικό Ταμείο*». Για να προχωρήσουν αλλαγές απαιτείται απάντηση: Δηλαδή, **μια ανάγνωση αιγιμάτων**. Τέλος, ακόμη και ένα τέλειο προτεινόμενο σύστημα, αν δεν είναι κατανοητό δεν πρόκειται ποτέ να κερδίσει την κοινή γνώμη. Το βιβλίο, συνεπώς, κλείνει με **Μια ανάγνωση ανάγνωσης**, μια εξέταση του πώς η κοινή γνώμη αντιλαμβάνεται το ασφαλιστικό.

B. Πώς θα λυθεί το ασφαλιστικό;

2. Τι είναι το ασφαλιστικό;

Το ασφαλιστικό που *τώρα* αντιμετωπίζουμε αποτελείται από τρία διακριτά τμήματα. Η αναβλητικότητα σε οτιδήποτε «μυρίζει συντάξεις» είχε σαν αποτέλεσμα να συσσωρευτούν και τα τρία, με αποτέλεσμα να χρειάζεται να επιλυθούν όλα μαζί:

1. **Το παρελθόν.** Ένα πρόβλημα ισονομίας και ίσης αντιμετώπισης μεταξύ κλάδων και ομάδων στην κοινωνία. Από τότε που νομοθετήθηκε το ΙΚΑ το 1934, μάταια προσπαθεί η ελληνική κοινωνία να κατοχυρώσει ίσους και δίκαιους κανόνες μεταξύ επαγγελματικών ομάδων. Ενώ ξοδεύεται το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό του ΑΕΠ σε συντάξεις στην Ε.Ε., οι συνταξιούχοι αντιμετωπίζουν ακόμη εντονότατο πρόβλημα φτώχειας. Τουλάχιστον από τη δεκαετία του '50 οι

Ελληνικές κυβερνήσεις προσπαθούν να ολοκληρώσουν ένα σχέδιο που νομοθετήθηκε το 1934. Το παλιό αυτό πρόβλημα είναι αμιγώς ελληνικό.

2. **Το μέλλον.** Η γήρανση του πληθυσμού και οι μικρές οικογένειες θέτουν περιορισμούς στο μέλλον, αφού λιγότεροι εργαζόμενοι θα πρέπει να στηρίζουν περισσότερους συνταξιούχους. Αυτό το ασφαλιστικό επιδεινώνεται γρήγορα μετά το 2015 και γίνεται δραματικό το 2030. Αν και το πρόβλημα ήταν γνωστό με αυτήν τη μορφή από τη δεκαετία του '80, οι συνεχείς αναβολές το έχουν καταστήσει δραματικό. Το μελλοντικό αυτό πρόβλημα το μοιραζόμαστε με όλες τις αναπτυγμένες χώρες, στην Ευρώπη και ευρύτερα, αν και εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονα στην Ελλάδα.
3. **Η κρίση.** Η συνταξιοδότηση φαντάζει ασφαλές αγκυροβόλιο σε συνθήκες κρίσης, ενώ η εξοικονόμηση ασφαλιστικών εισφορών είναι η φτηνότερη πηγή κεφαλαίων. Οι αγορές και οι ομολογιούχοι λειτουργούν ως «τηλεσκόπια» απαιτώντας τη λήψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση προβλημάτων που υπάρχουν μετά το 2020. Πέραν αυτού, το ελληνικό σύστημα συντάξεων, μεσοσύσης της πιο δραματικής δημοσιονομικής κρίσης του τελευταίου αιώνα, εκπέμπει το ψευδές μήνυμα στην κοινωνία ότι τη λύση για το προσωπικό πρόβλημα του καθενός την έχει το κράτος.

Τα τρία ασφαλιστικά συμπλέκονται, ο δε πειρασμός ελλοχεύει να γίνει επίκληση της συγκυρίας για να διευκο-

λυνθεί η ανάληψη *κάποιων* μέτρων για τα άλλα δύο. Ποιων μέτρων, όμως;

*3. Πώς και γιατί **δεν** λύνεται το ασφαλιστικό*

Η έλλειψη συζήτησης για το ασφαλιστικό σημαίνει ότι η «εργαλειοθήκη λύσεων» δεν έχει ανανεωθεί. Στη φάρετρα των μεταρρυθμίσεων –στην καλύτερη περίπτωση– υπάρχουν μόνο λύσεις αναπαλαίωσης ή ανασύλωσης του παλαιού συστήματος. Δεν υπάρχει παρά ελάχιστος προβληματισμός για το πώς θα αντιμετωπιστούν τα προβλήματα του δικού μας αιώνα και όχι αυτού των πατεράδων μας.

Ως αποτέλεσμα, λύσεις «από μέσα από το σύστημα», ακόμη και όταν φαντάζουν ιδιαίτερα δραστικές, δεν είναι περισσότερο από μερεμέτια που δεν επαρκούν για να αναστρέψουν τον γρήγορο κατήφορο ανυποληψίας στον οποίο βρίσκεται σήμερα το σύστημα. Αυτές οι «παραμετρικές» λύσεις που κρατούν την παλιά φιλοσοφία και προσπαθούν να την ανανεώσουν έχουν το «πλεονέκτημα»(;) ότι διατηρούν τις παλαιές γνωστές δομές. Όμως:

- Αν έπρεπε να λυθεί το πρόβλημα καθ' ολοκληρία, οι απαιτούμενες αλλαγές θα ήταν τόσο μεγάλες και απότομες ώστε το σύστημα δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει καθόλου. Μπροστά σε αυτή την ανομολόγητη αλήθεια, από το 1990, όλες οι κυβερνήσεις προκρίνουν τμηματικές «μεταρρυθμίσεις με δόσεις». Οι λύσεις αυτές δεν πείθουν κανέναν αφού το αδιέξοδο είναι ήδη και πάντα ορατό.
- Οι δομές του παλαιού συστήματος είναι προσαρμο-

σμένες σε συνθήκες όπου ο εργαζόμενος-οικογενειάρχης δούλευε όλη του τη ζωή στην ίδια δουλειά, ενώ η γυναίκα του έμενε στο σπίτι με τα παιδιά ως «επιμελητεία». Το σύστημα δεν βοηθά τις αλλαγές εργασίας ούτε στην εργαζόμενη γυναίκα, ενώ προσφέρει επίπλαστη ασφάλεια μόνο έξω από την απασχόληση. Για τα μεγάλα προβλήματα του 21ου αιώνα – την εργασιακή ανασφάλεια, την επαγγελματική ανακατάρτιση, τη συμφιλίωση οικογένειας και εργασίας– δεν υπάρχει ούτε η αρχή μιας απάντησης.

- Οι λύσεις-μερεμέτια με τους ακροβατισμούς, τους συμβιβασμούς, τις μακρόσυρτες μεταβατικές περιόδους και την παντελή έλλειψη πεποίθησης ότι το προτεινόμενο είναι προτιμότερο από το προς εγκατάλειψη περιπλέκουν το σύστημα και πολλαπλασιάζουν τις αδικίες. Το καθιστούν, τέλος, ακόμη πιο απεχθές στους νέους ασφαλισμένους.

Από το 1990, όταν νομοθετήθηκε η «πρώτη δόση» του Νόμου Σουφλιά (Ν. 1902/90) αναζητείται η δεύτερη δόση που να εγκαινιάζει το νέο σύστημα. Όπως παραδέχτηκε ο Τάσος Γιαννίσης το 2007, η αποτυχημένη απόπειρα του 2001 ήταν και η τελευταία δυνατότητα παραμετρικών αλλαγών – δηλαδή διατήρησης της παλαιάς δομής του ασφαλιστικού. Η νέα αποτυχία του 2008 απέδειξε ότι είχε δίκιο. Κάθε χρόνος που περνά και κάθε νέα ασφαλιστική δόση εντείνει την ανυποληψία του συστήματος και επιταχύνει τον κατήφορο.

Ο τελικός κριτής του ασφαλιστικού δεν είναι οι «ειδι-

κοί» που διαπληκτίζονται στα τηλεοπτικά παράθυρα, αλλά ούτε και οι δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτές που με βεβαιότητα θα κατακλύζουν τις πλατείες της χώρας. Ο τελικός κριτής είναι ο μέσος ασφαλισμένος ο οποίος καλείται να δεχτεί ή να απορρίψει τις ρυθμίσεις στην εφαρμογή τους. Πώς θα σκεφτεί, λοιπόν, ο μέσος ασφαλισμένος;

Για εκείνον, η ασφάλισή του «το δικαίωμα στη σύνταξη» είναι μαζί με το σπίτι του, το μεγαλύτερο περιουσιακό του στοιχείο. Αν η ασφάλισή του ήταν ένα 4άρι σπίτι καθ' όλα νόμιμο, η κυβέρνηση έρχεται και του λέει ότι για το γενικό καλό θα του γκρεμίσει ένα από τα τέσσερα δωμάτια. Και μάλιστα χωρίς αντάλλαγμα.

Θα συναινέσει στην κατεδάφιση; Μάλλον όχι.

Εκτός και αν η κυβέρνηση φέρει γνωματεύσεις έγκυρων μηχανικών ότι, για να μην γκρεμίσει *όλο* το σπίτι, απαιτείται να αφαιρεθεί ένα δωμάτιο. Θα δεχτεί, αν η κυβέρνηση τον πείσει ότι η επιλογή που αντιμετωπίζει είναι η εξής: Από τη μια πλευρά ένα πολυτελές και ευρύχωρο ερείπιο, που ανά πάσα στιγμή μπορεί να γκρεμίσει απειλώντας τον ίδιο και τους γείτονές του. Από την άλλη πλευρά, ένα μικρότερο σπίτι, αλλά με γερά θεμέλια που μπορεί να αντέξει σε σεισμούς και σε πλημμύρες. (Και πιθανώς στο μέλλον να αντέξει ίσως και κάποιο «πανωσήκωμα»)

Τότε ο ασφαλισμένος ίσως να συναινέσει στις αλλαγές, ακόμη και αν δεν το παραδεχτεί αμέσως.

Απαιτείται δηλαδή μια νέα αρχή.

4. Πώς και γιατί θα λυθεί το ασφαλιστικό;

Καταρχάς, το ασφαλιστικό αποκλείεται να λυθεί με ασφα-

λιστικά νομοσχέδια. Τουλάχιστον όχι αποκλειστικά. Είναι ένα πρόβλημα οργάνωσης της παραγωγής, της κατανάλωσης, των κοινωνικών σχέσεων, των σχέσεων μεταξύ γενεών – ένα μακροσκοπικό πρόβλημα που απαιτεί μια ευρεία οπτική. Η φιλοδοξία να υπάρξει μείζονα προσαρμογή σε κοινωνικές σχέσεις διά μέσου αλλαγών στο ποσοστό αναπλήρωσης του ΤΕΒΕ ή στη διαδοχική ασφάλιση στον ΟΓΑ είναι σαν να ζητά κανείς από την ουρά να κουνήσει το σκύλο. Το ασφαλιστικό θα λυθεί μόνο αν το δούμε ως τμήμα του ευρύτερου θέματος της αναδιαπραγμάτευσης του ισοζυγίου των γενεών. Ένα διάλογο της Ελλάδας με το μέλλον της.

Αν συγκρίνουμε την Ελλάδα με άλλες χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα γήρανσης του πληθυσμού όπως η Γερμανία, η Ελλάδα έχει τέσσερα αποφασιστικά **πλεονεκτήματα**:

1. Ένα τεράστιο **αναξιοποίητο απόθεμα εργασίας**, κυρίως γυναικών. Έχουμε έτσι οργανώσει τη ζωή μας ώστε οι Ελληνίδες απασχολούνται λιγότερο. Αν, ως διά μαγείας, άρχιζαν να εργάζονται όσο οι Δανέζες, αυτό θα ισοδυναμούσε με πρόσθεση 950 χιλιάδων ασφαλισμένων (δηλαδή ίσο με τα 2/3 του ΙΚΑ ή όσο περίπου όλοι οι μετανάστες).
2. Μεγάλα περιθώρια **ανακατανομής δαπανών**. Στο ασφαλιστικό, η σταδιακή περικοπή προνομίων προωθεί την οικονομική αποτελεσματικότητα *ταυτόχρονα* με την κοινωνική δικαιοσύνη. Η κρατική συνδρομή είναι κατά πολύ μεγαλύτερη σε έναν υπάλληλο της Τραπέζης της Ελλάδος ή κάποιας ΔΕΚΟ

από ό,τι στο ΕΚΑΣ του χαμηλοσυνταξιούχου. Ένα νέο σύστημα που θα επέτρεπε την αφαίρεση δημόσιων πόρων από τους πλούσιους για να τους κατευθύνει στους φτωχούς ταυτόχρονα θα εξοικονομούσε δαπάνες και θα προωθούσε τη δικαιοσύνη.

3. Ασυμμετρίες του παρελθόντος επιτρέπουν την **ανακατανομή εισφορών**. Οι εισφορές είναι υψηλές εκεί που πρέπει να είναι χαμηλές (εξαγωγές, παραγωγικοί κλάδοι) και χαμηλές εκεί όπου πρέπει να είναι υψηλές (Δημόσιο, Ελεύθεροι επαγγελματίες). Ταυτόχρονα επιβάλλουν τεράστιο κόστος συμμόρφωσης στις επιχειρήσεις και στρεβλώνουν τις συναλλαγές.
4. Το ότι η Ελλάδα έχει καθυστερήσει μπορεί να εξαρτωθεί με τη μορφή **άντλησης εμπειριών αλλά και αποφυγής λαθών**. Ενώ, πριν από 20 χρόνια μόνο η Ελβετία είχε προβεί σε μεγάλες αλλαγές, τώρα πλέον υπάρχει συσσωρευμένη εμπειρία: Σε Ιταλία, Ολλανδία, Σουηδία οι αλλαγές έδωσαν νέο περιεχόμενο στη σχέση ασφάλισης - κοινωνίας - νέας γενεάς.

Τα πλεονεκτήματα αυτά διευκολύνουν την αντιμετώπιση του ασφαλιστικού, αλλά δεν προσφέρουν τη λύση του. Το ασφαλιστικό θα λυθεί μόνο αν δουλεύουν όλοι περισσότερο και με μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Απαιτούνται συστήματα συντάξεων που δεν αποκρύπτουν τις κοινωνικές επιλογές αλλά θέτουν στον εργαζόμενο το *πραγματικό* δίλημμα: Αν θέλει υψηλότερη σύνταξη, πρέπει να δούλεψει περισσότερο.